

Михайло РОМАНЮК

СОТНЯ УПА «НЕПОБОРНІ»

Дотепер ще дуже багато сторінок національно-визвольної боротьби 40–50-х рр. ХХ ст., яку очолила ОУН(б), залишаються для нас невідомими, ще тисячі, десятки тисяч її учасників зашифровані під псевдами, а їхні подвиги невідомі нашому народові. Однією з найменш досліджених ділянок цього періоду є історія формування та діяльності окремих відділів Української Повстанської Армії, і передовсім сотень – її основної бойової одиниці.

На розгляд читачів подаємо невелике дослідження, присвячене одній із перших сотень УПА у складі Воєнної округи (ВО) 2 «Буг» – сотні «Непоборні», або як її в народі називали – «сотні Малинового».

Від літа 1943 р. в Галичині діяли поодинокі відділи Української Народної Самооборони (УНС), відбувався вишкіл стрільців, старшин і підстаршин майбутньої повстанської армії. Над цим активно працювала тоді вся підпільна сітка ОУН(б). На теренах Золочівської округи ОУН у районі сіл Черниця та Боратин тодішнього Підкамінського, а тепер Бродівського р-ну Львівської обл. на той час уже діяв перший відділ УНС під командуванням Романа Загоруйка – «Лапайдуха», який чисельно зростав з кожним днем. Одночасно тривала підготовка до формування інших відділів самооборони.

Колишній сотенний УПА Роман Загоруйко – «Лапайдух» згадує про те, що якось пізньої осені 1943 р. він довідався від військового референта Золочівського повітового проводу ОУН Григорія Котельницького – «Шугая» про те, що на теренах Золочівської округи ОУН створено два нові відділи УНС: Мар'яна Кравчука – «Малинового» (переважно дислокувався у селах Боложинів, Брахівка та Переволочно тоді Олеського, а тепер Буського р-ну) та Івана Котули – «Іванка» (чиїм місцем дислокації було с. Тростянець Золочівського р-ну)¹.

Сьогодні, маючи у своєму розпорядженні автентичні документи з тих часів, ми можемо підтвердити факт, що дійсно в листопаді 1943 р., відповідно до наказу Золочівського окружного провідника ОУН «Берегового», Мар'ян Кравчук – «Малиновий» сформував чоту УНС, з якою взяв у 1943–1944 рр. проводив посилений вишкіл².

З-поміж названих вище трьох сіл відділ УНС «Малинового» в часи німецької окупації здебільшого розташовувався на присілку Лісовики с. Переволочно, яке було його основною базою. Тут же відбувався і вишкіл стрільців³.

Це стверджує у своїх спогадах і Роман Загоруйко: «“Музика” в міжчасі доповів про поїздку в терен. В с. Переволочній він познайомився з новоствореним відділом УНСи, який налічує трохи більше 20-ти чоловік. Від ранку до вечора він проводить з ними заняття у двох сусідніх стодолах, муштрує їх. Робить те, що ми вже пройшли. “Малиновий”, за словами “Музики”, робить враження деспота. Мало говорить. В польській армії дослужився до звання капрала, тому, напевно, його поставили командиром УНСи»⁴.

Тривалий час дуже мало було відомо про сотенного «Малинового», але тепер, завдяки архівним документам, які люб'язно надав дослідник історії УПА Петро Содоль із Нью-Йорка, ми можемо докладніше відтворити основні віхи життя і діяльності цього старшини УПА.

Кравчук Мар'ян Миронович народився 17 травня 1919 р. в містечку Красне, що на Львівщині. Закінчивши народну школу в Красному, Мар'ян, за сприяння батьків, продовжив навчання в гімназії. Саме тут він вступив до Організації Українських Націоналістів, де справно виконував усі доручення провідників. Тим часом польська поліція вийшла на слід підпільної організації. Невдовзі Мар'яна Кравчука, учня 4-го класу гімназії, було виключено з навчального закладу та заарештовано за звинуваченням у належності до ОУН.

1939 р. застав його в тюрмі м. Гродна (Західна Білорусія). Відтак він опинився у Східній Пруссії, де його й застав початок Другої світової війни⁵. Звідси 1940 р. Провід ОУН викликав Мар'яна Кравчука до Кракова. За наказом Проводу він пішов на службу до Веркшуцу (допоміжної поліції) у Стараховиці, де був провідником звена ОУН. Опісля відбув військовий вишкіл у Бранденбург та був зарахований до складу легіону «Нахтігаль». З початком радянсько-німецької війни Мар'ян Кравчук у складі легіону вирушив на Схід, дійшов з ним до Вінниці. У час, коли легіон переформували у поліційний батальйон

³ Архів Управління Служби безпеки України у Львівській області (далі – Архів УСБУ ЛО). – Спр. П-25779. – Арк. 34; Спогади Ляшкевич Олени Григорівни // Записали Михайло Романюк та Володимир Мороз 26.10.2003 р. у м. Золочеві Львівської обл.

⁴ Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла. Спогади-мемуари учасника національно-визвольних змагань ОУН та УПА (Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії). Видання друге, доповнене. – Новий Розділ, 2004. – С. 134.

⁵ Саме з цього періоду, тобто з 1939 р., Мар'ян Кравчук для конспірації почав користуватися псевдонімом «Малиновий». Будучи згодом уже командиром сотні УПА, він мав ще також псевдо «Промінь».

Іван Рибчинський (справа)

шукманшафту, відбув додатковий вишкіл у Франкфурті над Одером. Коли німецьке командування перевело ново-сформований підрозділ у Білорусію, Мар'ян довгий час лежав у лікарні в Берліні з діагнозом початкової стадії туберкульозу. Підлікувавшись, долучився до батальйону, де прослужив ще два місяці. Відтак відділ було розформовано, і він повернувся додому⁶.

Повернувшись до Красного, Мар'ян Кравчук не припинив своєї підпільної діяльності. Тут він мав постійний зв'язок із районним провідником ОУН «Лісовим», а у м. Львові – з Володимиром Лунем. Навесні 1943 р. був скерований до Карпат – у с. Мізунь Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – на

вишкіл районних військовиків. З вишколу хворим повернувся додому, де лікувався протягом літа 1943 р.

Живучи у Красному, Мар'ян Кравчук влаштувався на роботу і працював керівником пункту прийому контингенту від населення. На цій посаді він уже з літа – початку осені 1943 р. став готуватися до переходу на нелегальне становище й створення повстанського відділу. Як стверджує у своїх спогадах Іван Рибчинський, Мар'ян, дбаючи про забезпечення майбутнього відділу харчами, видавав селянам посвідки про здачу контингенту, а зерно велів їм везти додому з умовою, що він сам або його люди колись це зерно заберуть⁷. Здійснюючи перехід на

нелегальне становище, Кравчук організував вивезення всього збіжжя зі складу, де був зібраний контингент. Німці, які згодом приїхали на склад, застали його порожнім і ще довго шукали за його завідувачем і втраченим збіжжям⁸.

У листопаді того ж року, за дорученням провідника Золочівського окружного проводу ОУН «Берегового», Мар'ян Кравчук сформував чоту Української Народної Самооборони (УНС), з якою протягом зими 1943–1944 рр. і проводив вишкіл. Навесні 1944 р. формує сотню УПА, якою і командував увесь час⁹.

Навесні 1944 р. більшість вишкільних боївків і всі відділи УНС, які діяли на теренах Золочівської округи ОУН, було стягнуто в Поморянський ліс під с. Романів, де розпочалося формування куреня УПА. Так, зокрема, туди прибула боївка «Вихора» з Підкамінського р-ну, Олексія Кравчука – «Завязтого» та Михайла Юраса – «Залізного» з Пониковицького р-ну, чота Романа Гуди – «Тигра»¹⁰ (родом із с. Бужок)¹¹, боївки «Остапа», «Крука» та багато інших відділів¹².

Саме тут Григорій Котельницький – «Шугай» сформував дві сотні УПА, якими командували Іван Котула – «Іванко» та Роман Гуда – «Тигр»¹³. Децю пізніше в його розпорядження прибув колишній відділ УНС «Малинового», який уже було переформовано у сотню УПА¹⁴.

Саме такий порядок формування куреня «Шугая» підтверджує у своїх свідченнях колишній чотовий сотні Володимира Федорківа – «Оверка» Іван Сисун – «Голуб». Зокрема, він стверджував, що неподалік від с. Вишнівчик Поморянського р-ну було сформовано дві сотні: «Іванка» і «Тигра» (від червня 1944 р. нею командував «Свобода»), а «Шугай» став курінним. Згодом у розпорядження курінного прибула вже сформована сотня «Малинового»¹⁵.

З наведених вище даних випливає, що сотня «Малинового» до куреня «Шугая» прибула вже сформованою. В інших же джерелах є дані про те, що, прибувши в підпорядкування курінного «Шугая», сотня

⁸ Спогади Рибчинського Івана Олександровича // Записав Михайло Романюк 31.11.2003 р. у м. Золочеві Львівської обл.

⁹ Командир У.П.А. – Малиновий. (Звіт Береста). 1.XII.1945 // Приватний архів Петра Содоля в Нью-Йорку.

¹⁰ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-34245. – Арк. 26.

¹¹ Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла. Спогади-мемуари учасника національно-визвольних змагань ОУН та УПА (Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії). Видання друге, доповнене. – Новий Розділ, 2004. – С. 105.

¹² Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 49–50.

¹³ Там само. – Спр. П-32166. – Арк. 286.

¹⁴ Там само. – Спр. П-33024. – Арк. 13–14.

¹⁵ Там само. – Спр. П-33024. – Арк. 14.

⁶ Командир У.П.А. – Малиновий. (Звіт Береста). 1.XII.1945 // Приватний архів Петра Содоля в Нью-Йорку.

⁷ Спогади Рибчинського Івана Олександровича // Записав Михайло Романюк 31.11.2003 р. у м. Золочеві Львівської обл.

Мар'яна Кравчука продовжувала своє доукомплектування. Зокрема, десь на теренах Перемишлянщини до складу сотні було включено бівку «Крука»¹⁶.

Переформування чоти УНС «Малинового» в кадрову сотню УПА відбулося дещо швидше, ніж створення інших сотень куреня «Шугая». До цього змусила тодішня ситуація в терені її дії.

З настанням весни 1944 р. на теренах Золочівської округи німці почали проводити широкомасштабні каральні операції проти збройних загонів українського підпілля. За таких обставин командир відділу УНС «Малиновий» перевів свій підрозділ у складі 80 стрільців і старшин на територію Кам'яно-Бузького р-ну. Прибувши в зазначену місцевість, «Малиновий» провів деяку реорганізацію відділу, який було переформовано в регулярну сотню УПА. Зокрема, в цей час сотню було поділено на три чоти, які розташувалися на постій у селах, де продовжували вишкіл новобранців¹⁷.

Перебуваючи на теренах тодішнього Кам'яно-Струмилівського повіту (тепер – Кам'яно-Бузький р-н), сотня «Малинового» не вела активних бойових дій проти німців, через що командування відділу зазнало критики з боку керівників місцевої сітки ОУН. Так, наприклад, організаційно-мобілізаційний референт Кам'яно-Струмилівського повіту «Сойка» у звіті до окружного проводу від 10 червня 1944 р. писав: «Поведінка командування цього відділу [йдеться про відділ «Малинового» – М. Р.] на нашому терені є дуже непримірна, про що подається окремо. Довший час на терені рай. П/Д. кватирував відділ Мацейка в числі 40 люда. Вони перебували в станицях цього району довший час та не вели жодної роботи у винищуванні ворогів. Він мав намір зі своїми людьми перейти до відділу Малинового»¹⁸.

Новосформованому куреню УПА «Шугая» влітку 1944 р. був наданий криптонім «Дружинники», а сотні, що входили до його складу, зазначали як «Дружинники І», «Дружинники ІІ» та «Дружинники ІІІ». Дещо пізніше кодові назви сотень було змінено: за сотнею «Свободи» було залишено криптонім «Дружинники»; сотня Івана Котули – «Іванка» дістала назву «Витязі» (у вересні 1944 р. командування над сотнею перебрав Володимир Федорків – «Оверко»¹⁹ з с. Ожидів²⁰), а відділ Мар'яна Кравчука – «Малинового» почав іменуватися сотнею «Непоборні»*.

Організаційно курінь підпорядковувався Григорію Котельницькому – «Шугаю» як командир 11-го Тактичного Відтинка (ТВ) «Пліснесько» ВО 2 «Буг». Він же одночасно був і командиром цього куреня²¹.

Коли формування куреня «Шугая» було закінчено, на мітингу перед стрільцями та старшинами виступив командир куреня Григорій Котельницький. У своєму зверненні він ще раз наголосив на меті створення УПА та поставив перед сотнями завдання перейти лінію фронту і провадити боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу в тилу Червоної армії²².

Переїшовши лінію фронту, сотня УПА «Малинового» постійно перебувала в русі, що давало можливість уникнути зіткнень із більшими силами ворога. Уночі сотня здійснювала марш-кидки, а на день ставала постоем у лісистой місцевості. Після виснажливого маршу відділ «Малинового» зупинився на постійі і ранок 25 вересня зустрів у лісі біля с. Ожидів. Сотня прийняла до своїх лав новобранців, серед яких був Михайло Васюрко – «Береза»*, колишній підстаршина дивізії «Галичина». У сотні «Непоборні» «Береза» отримав призначення на посаду командира рою в чоті «Чайки». Його рій складався з 10 осіб. На прикладі цього рою можна побачити картину того, як була озброєна сотня. Ройовий мав російський автомат і 2 диски з набоями до нього. Рій також мав один німецький ручний кулемет та 900 набоїв до нього. Вісім стрільців було озброєно німецькими гвинтівками зі 150 набоями до кожної, а також 1–2 гранатами²³.

Щодо озброєння сотні варто відзначити, що воно завдяки старим запасам майже постійно було однаковим. Залежно від наявності набоїв мінявся тип зброї, і дуже рідко – принцип її розподілу по підрозділах. Кожен рій мав кулемет (німецький МГ чи радянський ДП-27), кулеметник мав крім того револьвера або пістолета, ройовий командир зазвичай мав автоматичну (німецький МП, радянські ППШ, ППД, ППС) або напівавтоматичну зброю (десятизарядну гвинтівку СКС-38 чи німецький «Маузер» 98), а також пістолет. Стрільці рою, зазвичай, були озброєні гвинтівками різних типів. Так, до прикладу, рій «Сірка» з чоти «Карого» сотні «Малинового» станом на осінь 1945 р. складався з 10 осіб (ройового та 9 стрільців). На озброєнні вони мали кулемет, автомат, два пістолети та вісім гвинтівок²⁴.

¹⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 50.

¹⁷ Архів Літопису УПА (документи передав Володимир Мороз).

¹⁸ Там само.

¹⁹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-11840, у пакеті.

²⁰ Там само. – Спр. П-32066 – Арк. 36–38, 63.

* У деяких документах ця сотня ще проходить під криптонімом «Витязі».

²¹ Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла. Спогади-мемуари учасника національно-визвольних змагань ОУН та УПА (Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії). Видання друге, доповнене. – Новий Розділ, 2004. – С. 321–322.

²² Архів УСБУ ЛО. – Спр. 1965. – Арк. 50.

* У грудні 1944 р. він, потрапивши до рук енкаведистів, погодився на співпрацю з ними.

²³ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-33203. – Арк. 9 зв.

²⁴ Там само. – Спр. П-32109. – Арк. 15.

Командний склад сотні постійно змінювався. Причини цього були різні. Це, зокрема, могла бути загибель у бою, переведення на іншу посаду, усунення з посади через невиконання або неналежне виконання наказів командування тощо. Про те, як у відділі можна було просунути по службовій драбині, свідчить доля Михайла Сильвестровича Віслинського. Він народився 1914 р. в с. Гавареччина. У місцевій школі закінчив 4-класну початкову школу. Далі здобув фах каменяря і працював у рідному селі. Коли ж виникла потреба стати на шлях боротьби за УССД, то він, не вагаючись, зробив це й відразу ж після приходу Червоної армії, влітку 1944 р., вступив у сотню «Малинового». Тут командир відділу надав йому для конспірації псевдо «Білка» та зачислив рядовим стільцем у рій «Берези» чоти «Чайки». Уже через два тижні його було призначено командиром рою на місце загиблого побратима. Коли ж чотовий «Чайка» захворів, то «Білка» сім днів командував чотою. Вправного вояку помітило командування й призначило інтендантом сотні «Малинового». Ці обов'язки він виконував до весни 1945 р., коли через хворобу його було відпущено додому на лікування. Через сім тижнів він знову долучився до сотні, де 5 тижнів виконував обов'язки другого номера при кулеметі, а відтак – обов'язки господарчого сотні і був ним до осені 1945 р. Згодом він потрапив до рук обласників. Військовий Трибунал військ МВД Львівської області 7.06.1946 р. засудив його за статтями 54-1а, 54-11 Кримінального кодексу УРСР на 10 років виправно-трудоих таборів та п'ять років позбавлення прав з конфіскацією майна. Звільнений 20.12.1954 р. Реабілітований 8.04.1994 р.²⁵

Про постійну зміну кадрів свідчить також такий факт, що за час від літа 1944 і до осені 1945 рр. у відділі «Малинового» щонайменше сім разів змінювався господарчий сотні. Якщо розглядати у хронологічному порядку, цю посаду при сотні «Малинового» послідовно займали такі повстанці: «Довбуш», «Високий», «Крут»* (усі троє родом із тодішнього Краснянського р-ну); потім – «Жаба» (родом з-піді Львова), а після нього – Михайло Віслинський – «Білка». Весною 1945 р. господарчим став «Бурлака», а влітку того ж року на цю посаду знову повернувся «Білка».²⁶

У функції господарчого входило: щоденне забезпечення особового складу сотні харчами, обмундируванням, білизною, взуттям, зброєю й боєприпасами та іншими необхідними складниками важкого похідного

життя. Цю складну роботу харчовий відділ здійснював через кущові проводи ОУН у тих теренах, де на той час перебувала сотня. Так, наприклад, в Олеському р-ні про забезпечення сотні постійно дбали кущовий «Могила» (с. Гутисько Тур'янське), «Петрик» (с. Переволочно), Соколівський кущ та інші. А постачанням централізовано керував референт господарки Олеського районного проводу ОУН Микола Москалевський – «Омелян» із с. Переволочно²⁷. У Заболотцівському р-ні про харчове забезпечення сотні дбав кущ Івана Сурмая – «Цапка», який діяв у районі сіл Чехи, Заболотці, Висоцько та ін²⁸.

Чотовими у різний час існування сотні були «Медвідь», «Чайка», «Карий», «Степовий»²⁹.

Відомі також деякі командири роїв із цієї сотні УПА: Михайло Чикальський – «Гордий» з с. Лабач, Мар'ян Цетнар – «Смок» із с. Ожидів, Степан Кліщ – «Сірко» з с. Білий Камінь, «Зорян», «Таран», «Іскра»³⁰.

Пропагандистську роботу в сотні проводили сотенний пропагандист «Курган» та чотові пропагандисти. Часто в розташування сотні приїжджав курінний пропагандист «Нечай», повітові та окружні пропагандисти³¹.

Окрім того, сотня мала у своєму складі й спеціальні підвідділи: розвідувальний, польової жандармерії, господарський, мінометний та санітарний.

Відомі псевдоніми кількох розвідників: Пилип Букета – «Гучний» з с. Ожидів³², Олексій Савчин – «Смерека» з с. Задвір'я Буського р-ну³³, «Довбуш» із с. Розваж³⁴.

У жандармерії при сотні були: Михайло Мюлер – «Скала» з с. Ожидів³⁵, «Лих», «Таран», «Бунчужний», «Марко».

Кулеметником у сотні Малинового був Микола Кишай – «Сосна» з с. Йосипівка³⁶, Олекса Коцюра – «Підкова» з с. Ожидів³⁷.

²⁷ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25697. – Арк. 18, 41, 43.

²⁸ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 215. – Арк. 110, 117–118

²⁹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-28320. – Арк. 13.

³⁰ Там само. – Спр. П-40042. – Арк. 91; Спр. П-28320. – Арк. 13.

³¹ Там само. – Спр. П-24596. – Арк. 26.

³² Там само. – Спр. П-40042. – Арк. 91.

³³ Спогади Савчина Олексія Івановича // Записав Михайло Романюк у с. Задвір'я Буського р-ну.

³⁴ Там само. – Спр. П-32240. – Арк. 45.

³⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25988. – Арк. 11–13.

³⁶ Там само. – Спр. П-25988. – Арк. 11.

³⁷ Там само. – Спр. П-25988. – Арк. 13.

²⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-32240. – Арк. 42–43.

* Загинув узимку 1945 р. на теренах Краснянського р-ну.

²⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-32240. – Арк. 45.

У мінометній обслугі в сотні Малинового був Олекса Бідюк – «Гайворон» із с. Йосипівка³⁸.

Щодо чисельності сотні, то вона в різний час і за різних обставин діяльності була різною. Сотенний Мар'ян Кравчук – «Малиновий» у своїх зізнаннях слідчому Служби безпеки ОУН у Німеччині стверджував, що найбільше в сотні було 190 осіб³⁹. Восени 1944 р. сотня «Малинового» нараховувала 173 стрільці і старшини, з них 23 стрільці дезертирували і станом на 4 грудня 1944 р. в ній залишилося 150 осіб. На озброєнні сотня мала: 12 кулеметів (із них 5 німецьких ручних МГ та

7 російських ДП), 13 автоматів (3 німецькі та 10 російських), 3 німецькі десятизарядні гвинтівки та 122 гвинтівки різних взірців⁴⁰. У 1945 р. сотня вже діяла у складі лише двох чоті і нараховувала 70–80 осіб⁴¹.

Дисципліна в сотні завжди була на належному рівні, а всяке її порушення каралося. Серед стрільців траплялись і слабодухи, які, втомившись від умов партизанського життя, дезертирували. Кара за це, переважно, була гідна вчинку і відповідає умовам бойового життя відділу. Арештом дезертирів і їх доставкою в розташування сотні займалася польова жандармерія. Тут відбувався військовий суд і виконання вироку. Так, відомо, що десь 25–26 серпня

Олексій Савчин

1944 р., коли сотня дислокувалася в лісі біля с. Тур'я, перед строем був розстріляний дезертир «Хмара» родом із с. Розваж⁴².

Про територію діяльності сотні «Непоборні» Мар'ян Кравчук у своїх свідченнях говорить: «Терен її діяння: Брідщина, Золочівщина, Камінка Струмилова, плюс рейди на Волинь і Рава Руська»⁴³. За сучасним адміністративно-територіальним поділом, тереном діяльності відділу були Бродівський, Золочівський, Буський, Радехівський, Кам'яно-Бузький р-ни Львівської обл. Окрім того, як уже було сказано, здійснювались рейди на Волинь, Равщину, Яворівщину тощо.

Під час пересування відділів чи підвідділів УПА невідомим тереном, та ще й уночі, їм завжди допомагала місцева сітка ОУН. Варто відзначити, що система зв'язку сітки ОУН діяла завжди злагоджено, особливо у 1944–1945 рр., коли ще не було розгромлено станичні організації. Станичний, на прохання командирів, давав у їхнє розпорядження досвідчених провідників, які досконало знали свій терен і могли швидко та безпечно провести до визначеного пункту. Так, до прикладу, у грудні 1944 р. сотня «Малинового» дислокувалася в с. Переволочно Буського р-ну. Один рій чоти «Чайки» був направлений у район с. Соколівки того ж таки району. Із с. Переволочно до с. Соколівка їх провів зв'язковий місцевої сітки Михайло Сахно – «Комісар» (родом із с. Переволочно) і передав комендантові боївки СКВ в цьому селі Дмитру Литвину, а цей, своєю чергою, відпровадив їх далі⁴⁴.

Чітко працювала сітка ОУН і щодо забезпечення відділів УПА харчами. Так, до прикладу, коли сотня «Малинового» перебувала в околицях с. Переволочно Буського р-ну, за її забезпечення відповідав господарчий місцевого куща Юрій Рудько. Він збирав зерно, молот, розвозив муку по хатах, а вже випечений хліб доставляв на місце постою сотні⁴⁵.

Ще однією формою допомоги мережі ОУН відділам УПА було надання розвідувальних даних. Завдяки цьому командування могло негайно реагувати на ту чи іншу інформацію. Так, в останніх числах липня 1944 р. зв'язкові принесли до відділу звістку про те, що бачили підводу з енкаведистами, яка в'їхала в одне із сіл неподалік від Ожидова. Тут-таки було прораховано можливі шляхи повернення енкаведистів до райцентру – Олеська – і розставлено засідки. Одну із

³⁸ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25988. – Арк. 11.

³⁹ Командир У.П.А. – Малиновий. (Звіт Береста). 1.XII.1945 // Приватний архів Петра Содоля в Нью-Йорку.

⁴⁰ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-33203. – Арк. 9 зв. – 10.

⁴¹ Там само. – Спр. П-25040. – Арк. 17–18.

⁴² Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25988. – Арк. 13.

⁴³ Командир У.П.А. – Малиновий. (Звіт Береста). 1.XII.1945 // Приватний архів Петра Содоля в Нью-Йорку.

⁴⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25779. – Арк. 17.

⁴⁵ Там само. – Спр. П-25697. – Арк. 15.

таких засідок неподалік від с. Ожидів влаштувала чота з сотні «Малинового» у складі 30 осіб під командуванням заступника сотенного «Медведя»⁴⁶. Коли підвода з енкаведистами наблизилася до місця засідки, в одного з повстанців не витримали нерви, і він передчасно вистрілив. Це дало змогу енкаведистам, під кулеметним вогнем з далекої відстані, втекти, залишивши на дорозі все своє спорядження, яке потрапило до рук повстанців. Незважаючи на невдачу, що спіткала підвідділ (завдання захопити енкаведистів живими не було виконано), засідка дала їй позитивні результати: захоплено трофеї та звільнено одного арештованого⁴⁷.

Станом на 20 серпня 1944 р. сотня «Малинового» дислокувалася в лісі біля с. Тур'я, де проводила вишкіл та приймала поповнення до своїх лав. Тоді до сотні долучалися ті, кому загрожувала небезпека арешту з боку НКВД. Так, зокрема, станичний с. Рижани Олеського р-ну Петро Дробина – «Жук» привіз у сотню Федора Рокету* – «Ворона» з с. Йосипівка, якого було призначено в другий рій чоти «Чайки». На той час сотня нараховувала понад 150 стрільців і старшин⁴⁸.

У вересні 1944 р. сотня «Малинового» провела великий бій з об'єднаннями неподалік від с. Соколівки тоді Олеського, тепер Буського р-ну Львівської обл. У ході цього бою більшовики втратили 90 осіб убитими. З боку відділу було двоє стрільців убитих і троє поранених⁴⁹.

Важливим питанням для відділів УПА у 1944–1945 рр. було те, як ставитися до дезертирів із Червоної армії, чи приймати їх до відділу, чи ні. Мар'ян Кравчук у своїх свідченнях слідчому СВ ОУН у Німеччині твердив, що таких дезертирів до сотні не приймали з огляду на небезпеку проникнення ворожої агентури в повстанські ряди, а лише роззброювали та відправляли додому⁵⁰.

Варто відзначити, що крім кадрових сотень УПА на теренах Золочівської округи ОУН улітку–восени 1944 р. діяли також місцеві самооборонні сотні, які передовсім займалися вишколом новобранців для діючих відділів УПА ТВ «Пліснесько», На основі архівних матеріалів та інших джерел, на сьогодні, зокрема, відомо про існування трьох таких сотень самооборони: «Піскового» (Олеський р-н), «Старика» (Бродівський р-н), «Марка» (Пониковицький р-н). Після вишколу новобранців направляли для подальшої служби у відділи УПА, самооборонні кущові відділи, боївки СБ тощо.

Таке поповнення приймала і сотня «Малинового». Так, у вересні 1944 р., коли сотня дислокувалася в лісі неподалік від присілка Мамчурі с. Руда Бродівська сучасного Бродівського р-ну, до складу відділу було передано поповнення з чоти «Дуная». Серед переведених тоді у сотню був Василь Морозюк* – «Косак» із с. Білявці Бродівського р-ну, якого було призначено до рою «Крука» чоти «Павленка», де він і діяв до грудня 1944 р.⁵¹

У жовтні 1944 р. сотня «Малинового» звела великі бої з військами НКВД–НКГБ в районі села Топорів Буського р-ну та Гута Тур'янська Пониковицького р-ну. В цих боях ворогу було завдано великих втрат убитими й пораненими⁵².

У листопаді 1944 р. облава заскочила сотні «Малинового» та «Свободи» в лісі біля с. Жарків, де вони проводили подальший вишкіл новобранців. Відділи були змушені прийняти нерівний бій, загальне керування яким провадив курінний Григорій Котельницький – «Шугай»⁵³. Відбивши кілька навальних атак, сотні, за наказом «Шугая», відійшли в гліб лісу, відірвались від противника, а відтак рейдом вирушили в іншу місцевість.

Окрім бойової діяльності, сотня УПА «Малинового» постійно проводила й вишкільну роботу. Коли в листопаді 1944 р. відділ довгий

⁴⁶ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-6403. – Арк. 20.

⁴⁷ Там само. – Спр. П-32373. – Арк. 5.

* Рокета Федір Михайлович, син Парасковії, – «Ворон» (1923 – ?). Народився в с. Йосипівка Буського р-ну Львівської обл. Освіта – 2 класи народної школи. Від 20.08.1944 р. воював у сотні УПА «Малинового». У вересні 1944 р. через хворобу був звільнений і направлений на лікування додому, де і крився самостійно. Затриманий енкаведистами у криївці на власному обійсті 3.02.1945 р. Арештований 6.02.1945 р. Олеським РВ НКГБ. Військовим трибуналом Львівського воєнного округу 27.04.1945 р. за ст. ст. 54-1а, 54-11 був засуджений до 10 років виправно-трудова таборів та 5 років позбавлення прав. Звільнений із табору 13.10.1954 р., відбув заслання і – 1957 р. повернувся в рідні краї та замешкав у с. Бужок.

⁴⁸ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25988. – Арк. 11–13.

⁴⁹ Командир У.П.А. – Малиновий. (Звіт Береста). 1.XII.1945 // Приватний архів Петра Содоля в Нью-Йорку.

⁵⁰ Там само.

* Морозюк Василь Антонович, син Теклі, – «Косак», «Грізний» (1920 – 23.11.1947). Народився в с. Білявці Бродівського р-ну Львівської обл. Закінчив 4 класи народної школи. Член ОУН від 1941 р. З приходом Червоної армії, у 1944 р., перейшов на нелегальне становище та вступив до лав УПА. Деякий час діяв у сотні «Ткаченка», а у вересні–грудні 1944 р. – в сотні «Малинового». У грудні того ж року захворів і близько місяця лікувався в підпільному шпиталі на теренах дії СКВ «Стефанівського». Після одужання поповнив склад його боївки. У СКВ виконував функції зв'язкового до куща «Борулі». 4.02.1945 р. був захоплений енкаведистами при виході з криївки в Бовдурському лісі. Військовим трибуналом військ НКВД ЛО 11.05.1945 р. за ст.ст. 54-1а, 54-11 Кримінального кодексу УРСР був засуджений на 15 років каторжних робіт і 5 років позбавлення прав. Помер у таборі «Совєстлаг» Магаданської обл.

⁵¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25995. – Арк. 50.

⁵² Там само. – Спр. П-33691. – Арк. 41–42.

⁵³ Там само. – Спр. П-25995. – Арк. 58.

час дислокувався в лісі біля с. Баймаки, то було вирішено на його базі провести курси санітарів для самооборонних кущових відділів. Так, наприклад із Розважівського куща на ці курси було скеровано 4 особи: Михайла Харківа – «Оріха» родом із с. Бужок, Осипа Кліща – «Оріха» з с. Білий Камінь, Пилипа Гавришківка – «Мороза» з с. Бужок та ще одного стрільця СКВ родом із с. Розваж. На курси їх із нез'ясованих причин не прийняли і через сім днів відправили назад у СКВ⁵⁴.

Провівши в листопаді 1944 р. кілька дрібніших сутичок з енкаведистами, відділ «Малинового» 4 грудня 1944 р. брав участь у великому бою з облавниками в лісі біля присілка Мандичі с. Руда Бродівська. Того дня курінний «Шугай» зібрав там усі 3 свої відділи. Туди прибули сотні Мар'яна Кравчука – «Малинового», Володимира Федорківа – «Оверка», «Свободи» (ім'я та прізвище не відомі). Загалом курінь «Дружинники» на той час нараховував, за різними даними, від 300 до 450 стрільців та старшин. Уже за півгодини після прибуття сотень по їх слідах прибули облавники. Розгорівся нерівний бій, загальне керування яким здійснював Григорій Котельницький – «Шугай»⁵⁵. У ході цього бою повстанські відділи завдали військам НКВД-НКГБ дошкульного удару, проте й самі зазнали значних втрат. З огляду на чисельну перевагу ворога, курінний вирішив вивести підлеглі відділи з бою, розділивши їх на дрібніші підвідділи, які декілька днів діяли самостійно, а відтак знову з'єдналися в сотні.

7 грудня 1944 р. о 22:00 курінь «Шугая» чисельністю до 300 осіб здійснив напад на маслозавод с. Чехи. Здійснюючи відхід після закінчення акції відділ перейшов залізничну колію та попрямував в Олеський р-н. На залізниці було закладено дві протитанкові міни, на одній з яких о третій годині ночі 8.12.1944 р. на перегоні Заболотні-Ожидів (за 50 м від переїзду Чехи-Стриганець з боку Заболотців) підірвався бронепоезд: пошкоджено одну платформу, зруйновано 80 метрів дороги, рух перекрито на 8 годин 33 хвилини⁵⁶.

30 грудня 1944 р. енкаведисти провели облаву на «партизанську столицю» – с. Переволочно Олеського р-ну. У ході цієї облави в одній із кришок загинули: референт господарки Олеського районного проводу ОУН Микола Москалевський – «Омелян», стрілець СКВ Петро Сахно та двоє стрільців із сотні «Малинового» (Степан Козел та ще один невідомий)⁵⁷.

Узимку 1944–1945 рр. тактика діяльності відділів УПА на теренах Львівщини вироблялася на ходу, з огляду на конкретні обставини більшовицької окупації. 11 січня 1945 р. внутрішні війська НКВД великими силами заблокували відразу 70–80 населених пунктів тодішніх Бродівського та Олеського р-нів – розпочалася масштабна облава «Червона мітла», яка тривала понад 3 тижні, а відтак пересунулась в інші терени. В облаві брало участь близько 30 тис. вишколених солдатів та офіцерів спецвійськ НКВД-НКГБ⁵⁸. Початок облави застав сотню «Малинового» розквартированою чотами та роями по селах. З огляду на навислу небезпеку, з початком масової облави підвідділи сотні були стягнуті до купи.

У середині січня (приблизно 16 числа) дві сотні («Оверка» та «Малинового») з куреня «Дружинники» зібралися неподалік від присілка Підсокіл с. Соколівки Буського р-ну. Чисельність повстанського угруповання становила на той час близько 280 осіб. Загальне керування здійснював Мар'ян Кравчук – «Малиновий». Про скупчення повстанців невдовзі довідався ворог і кинув проти них значні військові сили з танками та іншою бронетехнікою. Сотні неподалік від вказаного присілка були оточені і прийняли нерівний бій. За деякими відомостями, в цьому бою повстанці втратили 24 особи вбитими, але ворог зазнав ще більших втрат⁵⁹. У критичну хвилину сотні вирвалися з оточення в напрямку с. Баймаки, а відтак, здійснивши рейд через населені пункти Боложинів-Брахівка-Жарків-Гавареччина, відірвалися від переслідування. З огляду на бажання зберегти кадровий склад відділів до весни, їх було розпущено по населених пунктах та лісах, де вони й перебули до кінця облави. По тому сотня «Малинового» знову була зібрана в одне ядро й далі діяла цілісно⁶⁰.

Коли в січні 1945 р. вдарили сильні морози і пересуватися по терені через сніговий покрив було вже неможливо, сотенний «Малиновий» розділив сотню по роях і направив зимувати в села. Для кожного рою було виділено окреме село, де стрільці і мали дочекатися весни. Так, наприклад, рій «Смока» був направлений у с. Петричі Краснянського р-ну але через те, що в цьому населеному пункті було неможливо переховуватися цілим підвідділом, ройовий

⁵⁴ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-32240. – Арк. 13.

⁵⁵ Там само. – Спр. П-25995. – Арк. 51, 58.

⁵⁶ Там само. – Спр. П-6996. – Арк. 38–39 зв.

⁵⁷ Там само. – Спр. П-25697. – Арк. 18, 41, 43.

⁵⁸ Броди і Брідщина: історично-мемуарний збірник. – Торонто, Онтаріо, 1988. – С. 192; Командир У.П.А. – Малиновий. (Звіт Береста). 1.XII.1945 // Приватний архів Петра Содоля в Нью-Йорку; У боротьбі за волю – під бойовими прапорами УПА. – Авгсбург, 1949. – С. 56–58.

⁵⁹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-28769. – Арк. 26.

⁶⁰ Командир У.П.А. – Малиновий. (Звіт Береста). 1.XII.1945 // Приватний архів Петра Содоля в Нью-Йорку.

розпустив стрільців зі зброєю по домівках, призначивши збір навесні 1945 р. в домовленому місці⁶¹.

У час січневих масових облав підвідділам сотні дуже часто доводилось миттєво реагувати на ситуацію та дуже швидко змінювати місце постю. Під час таких маршів окремі стрільці нерідко відставали. Так, до прикладу, 29 січня 1945 р. в с. Лучківці Бродівського р-ну після невдалої спроби підірватися на гранаті до рук енкаведистів потрапив стрілець сотні «Малинового» Григорій Цибульський – «Голуб» родом із містечка Красне, який відбився від сотні під час маршу з Жарківського лісу під с. Баймаки⁶².

Загалом варто відзначити, що зима 1944–1945 рр. для сотні «Малинового» була вкрай тяжкою, і не тільки через безперервні облави, які тягнули за собою постійні втрати в людях, але ще й через те, що після зради чотового «Чайки»* (як розповідають люди, він віддав на поталу ворогам усю свою сотню втратила третину свого особового складу. Про долю одного зі стрільців цієї чоти згадує Олена Ляшкевич (тоді вона перебувала під арештом) родом із с. Переволочно. За її словами, десь у січні–лютому 1945 р. енкаведисти разом із «Чайкою» привезли на подвір'я Олеського НКВД важкопораненого повстанця, якому заборонили надати медичну допомогу, через що він невдовзі й помер⁶³. Олена Ляшкевич

Олена Ляшкевич.
Фото зроблено 04.09.1949 р.

⁶¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-24596. – Арк. 27–28.

⁶² Там само. – Спр. П-6403. – Арк. 19–22.

* Прибега Микола.

⁶³ Спогади Ляшкевич Олени Григорівни // Записали Михайло Романюк та Володимир Мороз 26.10.2003 р. у м. Золочеві Львівської обл.

також припускає, що близько 20 стрільців сотні «Малинового», які загинули під час облави внаслідок зради «Чайки», поховані на цвинтарі с. Переволочно⁶⁴.

Після важких зимових місяців відділ «Малинового» знову згурпувався та розпочав активну бойову діяльність. Уже в квітні 1945 р. відділ рейдував теренами Олеського, Пониковицького та Бродівського р-нів. У цей час відділ прийняв поповнення, яке прибуло з Берлинського* куща ОУН «Стефанівського». Зокрема, тоді до сотні прибув стрілець Петро Семенюк – «Назар» родом із с. Шнирів Бродівського р-ну⁶⁵.

Внесок Мар'яна Кравчука – «Малинового» в розбудову УПА належно оцінило командування. Наказом Головного Військового Штабу (ГВШ) ч. 2/45 від 27.04.1945 р. (продубльовано в наказі УПА-«Захід» ч. 12 від 28.04.1945 р.) старшому булавному «Малиновому» було присвоєно ступінь хорунжого⁶⁶.

Навесні 1945 р. сотня розбила пересильний табір у с. Йосипівка Олеського р-ну, що неподалік від райцентру Олесько. З табору було звільнено близько 200 осіб із родин учасників УПА, яких енкаведисти зігнали для вивозу до Сибіру⁶⁷.

У ніч на 6 квітня 1945 р., за наказом командира відділу, у розвідку в напрямку станції Красне вийшла група з шести стрільців під керівництвом «Листка». 8 квітня 1945 р. у лісі Випаленисько біля с. Полтва Глинянського р-ну цю групу оточили енкаведисти. Не бачачи виходу, повстанці звели свій останній завзятий бій. Відстрілюючись із наявних у них трьох кулеметів та з іншої зброї, вони завдали противникові втрат, але й самі загинули, а зв'язкову, яка була з ними, пораненою ворог захопив у полон. Тоді загинули «Листок», «Максим», «Іванко», «Горбатий» та ще один невідомий стрілець⁶⁸. Василь Ласка у книжечці про с. Красне частково ідентифікував цих повстанців. Того дня, за його даними, загинули: Іллярій Кравчук – «Деркач», Зуб – «Максим», Володимир Миськів – «Голуб», Колодка та Трипалюк, а в полон, пораненою в плече, потрапила Стефанія Кравчук⁶⁹.

⁶⁴ Спогади Ляшкевич Олени Григорівни // Записали Михайло Романюк та Володимир Мороз 26.10.2003 р. у м. Золочеві Львівської обл.

* Від назви с. Берлин Бродівського р-ну.

⁶⁵ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25040. – Арк. 16–17, 26.

⁶⁶ Архів Літопису УПА.

⁶⁷ Командир У.П.А. – Малиновий. (Звіт Береста). I.XII.1945 // Приватний архів Петра Содоля в Нью-Йорку.

⁶⁸ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-2007. – Арк. 9–11.

⁶⁹ Ласка В. Моє Красне. – Буськ, 1996. – С. 16.

У ніч на 27 квітня 1945 р. сотня «Непоборні» спробувала здійснити одну з найбільших своїх операцій наступального характеру – напад на райцентр Заболотці на Львівщині (тепер село Бродівського р-ну). У той час це були типові акції, які проводили відділи УПА в межах усієї групи УПА-«Захід». Зокрема, відомо про захоплення райцентрів на Станиславщині (Долина, Солотвино, Вигода та ін.), Львівщині (Радехів, Нові Стрілиська та ін.) тощо. Метою таких операцій було тримати в психологічній напрузі ворожу адміністрацію, довести населенню, що УПА не знищена і діє, пропагувати визвольний рух на ширших теренах. Вужче, повстанці мали на меті звільнення в'язнів, знищення ворожих гарнізонів, диверсії на комунікаціях і об'єктах ворога тощо.

Напад на райцентр Заболотці сотня «Малинового» готувала заздалегідь. Для цього силами сотенних розвідників та місцевого куца Івана Сурмая – «Цапка» було проведено розвідку підступів до гарнізону ворога. Планувалося напасти одночасно з різних боків, а для того, щоби вояки сотні не блукали в невідомому терені, до кожної групи були прикріплені стрільці місцевого СКВ.

Уранці 26 квітня повстанські сили почали згруповуватися під райцентром. Сотня, яка нараховувала на той час близько 120 осіб, розташувалася в лісі неподалік від присілка Великі Переліски села Заболотці. Туди ж провідник Заболотецького куца самооборони Петро Сітка – «Голуб» привів свою боївку. Увечері перед нападом старший булавний «Малиновий» вишикував повстанців і пояснив їм завдання. Бойовики місцевого куца (правдоподібно, що їх було дев'ятеро) були розкидані між різними групами стрільців сотні як провідники⁷⁰.

За «Спецповідомленням», яке до Львова направив секретар РК КП(б)У Боровик, сам перебіг акції був таким: повстанцям вдалося безшумно зняти більшовицьку заставу та трьома групами напасти на райцентр. Вістря атаки було зосереджене в напрямку будинків РК КП(б)У, райвиконкому, поштового відділення, райвідділів НКВД і НКГБ, камери попереднього затримання, де перебували арештовані. Повстанцям вдалося захопити будинок райвиконкому, але всі спроби звільнити в'язнів закінчилися невдачею. У ході двогодинного бою, що точився в райцентрі, більшовики втратили 10 убитими та 4 пораненими, частина з яких потім померла в лікарні. Повстанці втратили щонайменше 9 осіб убитими (тіла залишилися у райцентрі) та багато пораненими. Один поранений повстанець потрапив у полон⁷¹.

Серед поранених у ході нападу на райцентр Заболотці з сотні «Малинового» були стрільці «Зілінський», «Лісовий», «Сірко». Вони були доставлені у схрони в ліс між с. Ражнів і Соколівка, де їх лікувала санітарка Софія Швайка – «Славка» з с. Малі Переліски Бродівського р-ну⁷². Зі складу СКВ загинув Сітка Петро Павлович – «Голуб», а поранений у руку був Сітка Петро Іванович – «Могучий»⁷³.

Нової втрати зазнала сотня «Малинового» вже 30 червня 1945 р., коли загинув вістун «Калина». Він транспортував харчі до місця постою відділу і випадково наскочив на більшовицьку засідку⁷⁴.

У першій декаді липня 1945 р. сотня «Малинового» дислокувалась у Бродівському лісі, де продовжувала вишкіл новобранців. Проте спокійні дні, як зрештою і завжди, закінчилися дуже швидко бойовими буднями. Вже 11 липня повстанська розвідка донесла, що до с. Гутисько ввечері приїхали 2 роти піхоти та рота кінноти ворога. Вранці наступного дня вислані в терен розвідники повідомили, що ліс блоковано, а навколишні стежки перекрито. Ще за деякий час стійкові доповіли, що за півтора кілометри від місця постою появилися ворожі кіннотники, які їхали слідами відділу. У цій ситуації «Малиновий» вирішив виводити сотню з-під удару основних сил облавників у більш безпечний масив лісу. Відділ бойовою колоною, готовою схопили дати бій, почав відступати в глиб лісу. На чолі відділу йшли сотенний «Малиновий» та чотовий «Степовий». Несподівано з бічної доріжки вийшла група солдатів військ НКВД і натрапила на цих двох повстанців. Старшини миттєво зорієнтувались і, підпустивши облавників на віддаль 10 метрів, відкрили по них автоматний вогонь, що змусило останніх панічно тікати. Майже одночасно по кіннотниках, які саме наближались, відкрила вогонь повстанська засідка, котра прикривала відступ сотні. Не витримавши шквалу вогню, облавники і тут відступили. Це дало можливість відділу «Непоборні» зманеврувати і відірватися від переслідувачів. Енкаведисти ще довго стріляли по лісі з батальйонних мінометів, але це вже не могло завдати шкоди народним месникам, які на той час перебували далеко від місця бою. У ході цієї облави сотня втрат не мала, тоді як облавники підібрали близько 9 убитих і поранених⁷⁵.

Поміж годин нелегких буднів траплялись і приємні для стрільців та старшин сотні хвилини. Особливо раділо стрілецьтво зустрічам із

⁷² Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-31105. – Арк. 5, 23.

⁷³ Там само. – Спр. П-33445. – Арк. 35–40.

⁷⁴ Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА.

⁷⁵ Там само.

⁷⁰ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-33445. – Арк. 35–40.

⁷¹ Броди і Бродівщина: історично-мемуарний збірник. – Броди, 1998. – Кн. II. – С. 428–430.

вояками інших відділів УПА, адже це надавало сили для боротьби, показуючи, що поряд діють інші підрозділи УПА, а повстанський рух є всеохопним та масовим. 16 липня 1945 р. неподалік від с. Тур'я Олеського, а тепер Буського р-ну сотня «Малинового» зустрілася з відділом «Тигри» під командуванням Михайла Фоліботи – «Лиса». Ця сотня була приписана до теренів ТВ «Климів» ВО 2 «Бут» (Сокальщина, Радехівщина, Равщина) і в сусідні райони рідко заходила. Цього ж разу сотня «Тигри» здійснила рейд маршрутом Самоволя–Павлів–Дмитрів–Переволочна–Полонична–Гутисько–Бордуляки–Ражнів–Велин–Тур'я. Ідучи цим маршрутом, відділ проводив пропагандистські збори в селах, на яких виступав добре вишколений стрілецький хор⁷⁶. Провівши спільну відправу, сотні «Малинового» і «Лиса» розійшлися по своїх теренах.

У день зустрічі з побратимами відзначився невловимий для більшовиків ройовий «Таран»: зі своїм підвідділом він знищив у с. Соколя Буського р-ну начальника місцевих стрибків, який особливо вирізнявся у знущанні над мирним населенням⁷⁷. Узагалі, варто зазначити, що про відвагу та героїзм, а інколи й авантюризм «Тарана» в ті часи серед повстанців, як, зрештою, і серед населення, ходили легенди. Так, один із захоплених енкаведистами стрільців сотні на допиті про особу «Тарана» розповідав, що той мав років із 30 і походив зі Східної України, ходив у формі радянського офіцера з медалями⁷⁸.

У 26-му числі «Стрілецьких вістей» серед переліку відзначених у боях ми натрапляємо на «Тарана». Зокрема, там зазначено: «Ст. стр. Таран із східних обл. України вирізнився в боях із гітлерівськими та сталінськими загарбниками. Тільки 28.7.44. сам відбив пограбоване групою сталінських бандитів із населення велике майно, добув зброю та знищив кількох розбишаків»⁷⁹.

Про інший випадок, який трапився з цим сміливцем, писали свого часу в підпільних виданнях. Нижче наводимо повний текст цього нарису, адже він дуже добре змальовує обставини, в яких доводилося діяти сотні «Малинового»*:

«Повстанському відділові “Дружинники 3” треба було вжити багатьох маневрів та всяких інших заходів, щоб перетривати важкий час зимових енкаведівських облав у лютому 1945 р. До 30 тисяч

солдатів спеціальних військ НКВД заблюкували одночасно 70 сіл в околиці міста Броди (положене на шляху Львів–Рівне), щоб таким способом відтяти повстанців від їхніх харчових баз, а численними засідками, наскоками та погонями зменшити їхню ударну силу.

“Дружинникам 3” не вдалося завчасу висмикнути з терену ворожих операцій. Треба було на місці шукати інших методів збереження себе. Довге повстанське життя вже їх до цього привчило. Відділ розділено на менші частини, на чоти, а навіть на рої. В період блокад маленьким повстанським групкам легше переховуватися, легше наскочити, засісти несподівано на ворога, а відтак зникнути з його очей. Терен покритий лісами середньої величини позволяв на це. Зате лютневий холод та сліди по снігу дуже утруднювали всі повстанські дії. Але тоді, коли війська НКВД пересунулися на сусідні терени, в околиці міст Золочів (на південь) і Радехів (на захід), “Дружинники 3” знову пожвавили свою діяльність.

В часі облав поодинокі рої відділу “Дружинники” показали, що знають за що воюють і в критичних хвилинах зуміли себе оборонити та ворогові-окупантові завдати втрат.

В часі цих лютневих облав повстанець із відділу “Дружинники 3” “східняк” друг Таран лежав хворий в одній хаті. Зрадник Чайка 8 лютого 1945 р. привів до цієї хати енкаведистів. Чекисти в першій хвилині не стріляли, думаючи, що Тарана візьмуть живим. Сталінські людолови звернулися навіть до нього з лайливими словами: “Вот сукін син, восточник! Ми тебе і тут наші!”

Та, коли близько ворог – то нема хворих. Таран не даром повстанець, та ще й “східняк”. Він же ж краще знає, чим хто, усі страхиття червоних людозвірів. Не здасться їм живим ніколи. Таран забув отже про хворобу, зірвався миттю, вхопив за пістоля і кількома пострілами вбив у хаті трьох катів-енкаведистів та зранив у руку зрадника Чайку.

Заки большевики, які були оточили хату, опам'яталися, Таран вже вискочив, з хати на подвір'я. Не встигли ще сталінські посіпаки навіть стрілити, коли граната, що її кинув поміж них відважний повстанець, вибухла. Серед большевиків постала паніка.

Під свистом ворожих куль вдалося Таранові перебігти попри большевиків та вирватись з подвір'я в поле. Там перебував він до вечора. Не наважувалися мерзенні чекисти точніше шукати за Тараном, бо не хотіли мабуть, ще раз шукати собі смерті.

Знає вся Україна, як відповідати ворогам-окупантам. Здаватись живим? – А кулі їм! Смерть їм, а не піддача»⁸⁰.

⁷⁶ Звіт за III квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА.
⁷⁷ Там само.
⁷⁸ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25988. – Арк. 13.
⁷⁹ Стрілецькі вісті. – 4.10.1944 р. – Р. 1. – Ч. 26 // Архів Літопису УПА (Надав Володимир Мороз).
* Про автора цього нарису довший час не було нічого відомо, і лише нещодавно вдалося встановити його особу – це Володимир Порендовський, який нині мешкає у Польщі.

Відвагу «Тарана» відповідно оцінило і командування УПА. У документах збройного підпілля знаходимо інформацію про те, що старший вістун «Таран» був нагороджений Золотим хрестом бойової заслуги 2-го класу⁸¹.

Після розформування сотні «Таран» був призначений до одного з кушів, який оперував на теренах тодішнього Олеського р-ну, де й діяв довгий час, наганяючи страху на ворогів. Загинув він у квітні 1947 р. неподалік від с. Стовпин Буського р-ну, натрапивши на ворожу засідку. На той час він уже був, вірогідно, кущовим провідником⁸².

У липні 1945 р. сотенний «Малиновий» з групою охорони відбився від відділу і у безвиході вирішив пробиватися на Захід. У підпільних документах, зокрема у виказах старшин, у графі навпроти псевда «Малинового» стоїть позначка про його дезертирство, тобто саме так сприймало тоді командування ВО 2 «Буг» його вчинок. Про те, чому сталося так, що Мар'ян Кравчук* опинився в Німеччині, найкраще, мабуть, пояснює він сам у зізнаннях Службі безпеки ОУН. Нижче наводимо витяг із його свідчень про обставини відходу з УПА і перехід на Захід.

«В липні я мав дві чоти (Карий і Степовий). Вони оперували на тому ж терені, а також робили рейди з бойово-пропагандивними завданнями.

Чота Карого 2 тижневий рейд на Волинь, і чота Степового рейд в околицю Янова, Яворова, Рави-Руської.

Я сам сидів по 2-3 тижні коло одної або другої чоти. Коли Карий вернувся з Волині, я був при ньому (Степовий тоді рейдував в околицях Рави). Я з двома звязковими вибрався до Степового (Винничук і Дутко були ці звязкові). Ішов через села: Марущанка, Незнанів. В Незнанові була облава НКВД (кінець липня 1945 р.). Я стрінув боївку СБ, яка казала в якому напрямі пішла моя чота і дала мені звязкових, що допровадили нас до терену Равщини. Далі пішли ми (цебто я, моя сестра і двох вище названих звязкових), шукаючи за чотою. Села в Равщині тоді були міцно “бльоковані” НКВД-истами. Коло Угнова перейшли ми польсько-совітський кордон, шукаючи за відділом (чотою). Кордон має один дріт, застави по кожному селі, патрулі по 15 людей дуже часті. За кордоном був 5 днів – відділу не знайшов – вернувся знову назад. Залоги більшовиків по селах збіль-

шилися і я мусів знову перейти на польський бік (де було багато спокійніше). Тут сидів я тиждень, вернувся знову в Равщину і тому, що ब्लюкада тривала далі, просуватись не було можна, відділу не знайшов – рішив іти за кордон до Німеччини.

В лісах Белзець – Замісець думав, що стріну польських партизан, але вони були розбиті (говорило населення). Перед Замостем сів на поїзд і доїхав до Люблина а звідти до Кракова. В Краків приїхав 15.IX.45. У поїздах переповнення, контролі не було, люди їдуть на дахах. З Кракова через Катовиці поїхав в сторону Чех на Гляско, де через ріку Найсу перейшов чесько-польський кордон. У віддалі 20 км. від кордону зляпала нас чеська поліція. Я сказав, що вертаюсь з англійської зони, поляки мене обрабували і забрали папері, я йду до Чехії, де хочу працювати в господаря. Льойтнант поліції видав мені перепустку до Тратенау. Під Тратенау зляпали мене більшовики, я показав їм чеську перепустку і мене пустили. Далі пішов я пішки до Цітау і тут перейшов чесько-нім. кордон (перевів якийсь шмугляр) і подався поїздом до Дрезден-Хемніц-Цвікау. Далі пішов пішки на Пляуен-Гоф.

Америк[ано]-більш[овицький] кордон перейшов ніччю коло Гофу і дійшов до Кронах і примістився в таборі. Табор за два дні перевозили до Байройту і я разом зі всіма (дїставши попередньо у Кронах документи “з пальцем”) переїхав до Байройту де осів на стало⁸³.

На початку серпня 1945 р. командиром сотні «Непоборні» призначено старшого булавного «Павленка», котрий до того був чотовим у сотні «Дружинники», якою командував хорунжий «Свобода».

Про особу нового командира сотні, на жаль, до сьогодні не вдалося встановити жодних персональних даних. Більше того, невідомі навіть час і обставини його загибелі. Єдине, що з певністю можна сказати – це була відважна людина, віддана справі боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, та талановитий військовик. Відомо, що наказом ВО 2 «Буг» ч. 1/47 від 1.07.1947 р. (на підставі наказу ГВШ ч. 1/46 від 15.02.1946 р.) старшому булавному «Павленку» надано ступінь поручника з датою старшинства 22.01.1946 р. Тим же наказом поручника «Павленка» було нагороджено Срібним хрестом бойової заслуги 2-го класу⁸⁴.

Восени 1945 р. змінилося командування ТВ «Пліснесько». Поручник Григорій Котельницький – «Шугай», який командував відтинком від

⁸¹ «Літопис УПА». Одноднівка «Бугу». – Жовтень 1947. – Ч. 1. – С. 12 // Архів Центру досліджень визвольного руху.

⁸² Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-4589. – Арк. 26 зв., 33.

* У висновках слідчого СБ ОУН щодо особи Мар'яна Кравчука – «Малинового» було зазначено, що він діяв з огляду на обставини, які склалися, розумів свою провину і був готовий виконати будь-який наказ. Тоді ж із ним було налагоджено організаційні зв'язки. Згодом він переїхав до США і мешкав у Нью-Йорку, де й помер у середині 1980-х рр.

⁸³ Командир У.П.А. – Малиновий. (Звіт Береста). 1.XII.1945 // Приватний архів Петра Содоля в Нью-Йорку.

⁸⁴ Архів Літопису УПА.

часу його створення, 1944 р. був перекинутий на таку ж посаду до ТВ «Яструб», а на його місце призначили хорунжого Михайла Грицину – «Чайчука»⁸⁵. Причиною перекидання «Шугая» в інший терен було те, що він увійшов у конфлікт з місцевим тереновим проводом ОУН, а це ставало на заваді загальній справі. Командування мало також надію, що «Шугай» зуміє перекинути на ТВ «Яструб» частину боеприпасів і військового спорядження з попереднього терену своєї діяльності, оскільки досі перекидання такого майна туди не вдавалося налагодити⁸⁶.

У середині листопада 1945 р., відповідно до наказу Штабу Воєнної округи (ШВО) 2 «Буг», сотня УПА «Дружинники» під командуванням «Козака» вирушила у рейд на територію ТВ «Яструб» для того, щоб на Перемишлянщині підготувати собі криївки на зиму. Сотні УПА «Павленка» і «Оверка», які залишалися діяти на Брідщині та Золочівщині, були змушені збільшити маневреність задля того, щоби приховати від розвідки противника факт зменшення чисельності повстанських відділів у цьому регіоні і тим самим дати можливість сотні «Козака» освоїтись на новій території.

Про рухливість сотні «Павленка» в цей період свідчать, зокрема, проведені бойові операції. Так, до прикладу, 18 листопада сотня діяла в Буському р-ні, де провела пропагандистську акцію неподалік від с. Баймаки, а вже 21 листопада сотня перебувала в Заболотцівському р-ні, де здійснила вдалу операцію неподалік від райцентру⁸⁷.

Немало зусиль витрачалося також і на боротьбу проти більшовицької політики експлуатації природних ресурсів Західної України, а зокрема лісів, які по-хижацьки вирубували, вивозячи деревину на відбудову Донбасу. По змозі УПА проводила акції для зриву таких «понадпланових вирубок» у Галичині. До цього долучився не раз і відділ «Павленка». Так, 18 листопада 1945 р., перебуваючи у Буському р-ні, стрільці цієї сотні розігнали лісорубів біля с. Баймаки. У самих же лісорубів забрано всі пили та сокири⁸⁸.

На Михайла, 21 листопада 1945 р., два рої сотні зробили засідку неподалік від райцентру Заболотців, на яку наїхала група партійно-державного активу з Бродів разом з охороною. Під час короткого бою перехресним кулеметним вогнем із засідки повстанці знищили 13 ворогів та ще 7 поранили, спалили їхню автомашину. Підвідділ

жодних втрат не мав⁸⁹. У цій операції підвідділу сотні активно допомагали стрільці місцевої кущової боївки Івана Сурмая – «Цапка»⁹⁰.

Осінь 1945 р. для сотні «Павленка» (на той час вона складалася з двох чот – «Степового» та «Карого», а кожна чота мала по три рої із загальною чисельністю 73⁹¹) пройшла в постійних рейдах – то цілою сотнею, то окремими чотами чи навіть роями. Наближення зими змушувало командування відділом заздалегідь спланувати тактику дій на зимовий період. Як бачимо на прикладі інших відділів ТВ 11 «Пліснесько», у листопаді було видано директиву про розподіл теренів між сотнями УПА та підготовку до зими. Правдоподібно, що такі ж директиви отримав і старший булавний «Павленко». Десять у другій половині листопада 1945 р. сотенний зібрав свій відділ і дав вказівки стрільцям та старшинам на час розрізної діяльності, головною з яких була – не здаватися живими в руки ворога. Дальший розподіл чот на рої проводили чотові командири «Карий» і «Степовий». Так, рій «Сірка» був скерований у Берлінський ліс, рій «Хортиці» – у Шнирівський ліс, рій «Гордія» прикріпили до куща Василя Триструги – «Крутого» в Олеському р-ні тощо⁹².

Роздроблення сотні на підвідділи давало можливість спокійніше перезимувати й зберегти сили, щоб продовжити боротьбу навесні наступного року. Після того як рої прибули до теренів, де мали зимувати, їх було розділено на ще дрібніші групи та направлено по криївках, які заздалегідь приготували місцеві кущі самооборони. СКВ також мав подбати про їхнє матеріальне забезпечення протягом усієї зими⁹³.

Про діяльність підвідділів сотні у зимово-весняний період 1945–1946 рр., коли тривала так звана «велика облава», є дуже мало інформації, а ті дані, які ми маємо, відображають історію цього відділу лише фрагментарно, до того ж це, зазвичай, факти, які засвідчують героїчну загибель повстанців. Це пояснюється тим, що сьогодні відомо дуже мало повстанських документів з теренів діяльності сотні, а ворог, документуючи свою роботу, вправно нотував передовсім випадки «ліквідації» того чи того підрозділу УПА або ж окремих повстанців.

7 грудня 1945 р. підвідділ із сотні «Павленка» в с. Сасові наткнувся на більшовицьку засідку. В ході цього несподіваного бою повстанці

⁸⁵ Кальба М. ДУН в розбудові УПА. – Детройт–Тернопіль, 2005. – С. 40.

⁸⁶ Записки до звіту 10–12.45 // Архів Літопису УПА.

⁸⁷ Звіт за IV квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА; ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 434. – Арк. 26.

⁸⁸ Звіт за IV квартал 1945 р. // Архів Літопису УПА.

⁸⁹ Записки до звіту 10–12.45 // Архів Літопису УПА.

⁹⁰ ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 434. – Арк. 26.

⁹¹ Архів УСБУ ЛО. – Спр. П-25040. – Арк. 17–18.

⁹² Там само. – Спр. П-23925. – Арк. 50; Спр. П-32109. – Арк. 14–15; Спр. П-25040. – Арк. 17–18.

⁹³ Там само. – Спр. П-25040. – Арк. 17–18.

втрапили вбитим старшого стрільця «Перепілку»⁹⁴. Того ж таки дня у Бродівському р-ні, прочісуючи ліс між с. Монастирок та Берлин енкаведисти виявили свіжий слід, який привів їх до криївки, де перебували двоє повстанців з відділу «Павленка»: Петро Володимирович Емрос – «Мороз» родом із с. Почапи Золочівського р-ну та Андрій Йосипович Горішний – «Андрій» родом із с. Трудовач Краснянського р-ну, що на Львівщині. На пропозицію здатись повстанці відмовились, і тоді облавники кинули до криївки дві гранати, після чого стрільці змушені були покинути криївку і здатися в полон⁹⁵. Саме такі обставини полонення цих двох стрільців описано в документах їхньої архівно-кримінальної справи. Проте в партійних звітах ми знаходимо інший опис цієї операції, яку провели енкаведисти на чолі з капітаном Фомінім. Прагнучи перебільшити свої успіхи в боротьбі з УПА, енкаведисти фальшували у звітах обставини затримання повстанців. Так, зокрема, у цьому випадку вони писали, що після проведення операції в с. Монастирок загін від'їхав, залишивши як приманку для повстанців двох коней та зробивши засідку. Саме при спробі захопити цих коней засідка затримала згаданих вище повстанців⁹⁶. Як бачимо, ця версія енкаведистам більше годилася, бо вказувала на їхні активні дії, а не на випадковість. Подібне фальшування було звичним явищем для того часу: убитих мирних жителів видавали за повстанців, одного й того ж підпільника інколи «вбивали» у звітах по кілька разів, коли ж насправді він залишався живим і далі боровся проти окупаційної влади тощо.

17 грудня 1945 р. на засідку червонопагонників під с. Скварява Краснянського р-ну наскочив стрілець «Тризубний» із сотні «Павленка», який не злякався небезпеки і прийняв бій. У ході короткого, але запеклого бою він убив двох стрибків та одного енкаведиста. Не маючи виходу з ситуації і не бажаючи здаватися в полон, «Тризубний» дострілювався⁹⁷.

У січні 1946 р. в Шнирівський ліс неподалік від Бродів, де оперував Самооборонний кущовий відділ провідника Миколи Гнатюка – «Борулі» з с. Митниця, прибув рій «Хортиці». Схрони для них кущ приготував заздалегідь. Добравшись до місця призначення, рій

розділився на групи по 4–5 осіб та розійшовся по сховках, а збір рою було призначено на весну 1946 р., після танення снігу.

В одній з таких криївок планували перебути до настання весни 5 повстанців:

1. Ройовий «Хортиця», родом з-під Львова.
2. Стрілець «Помста», родом із Золочівського р-ну.
3. Стрілець «Богун» – Василь Тараджук із с. Корсів.
4. Стрілець «Назар» – Петро Семенюк* із с. Шнирів
5. Стрілець «Малий» – Петро Скварук із с. Шнирів⁹⁸.

Разом зі стрільцями сотні в криївці на зиму залишився референт пропаганди кущового проводу ОУН «Борулі» Василь Федун – «Мирон», (народився 1926 р. в с. Шнирів; рідний брат одного з керівників збройного підпілля ОУН Петра Федуну – «Петра Полтави»).

Та холодна зима хоча й затягнулась аж до кінця березня, проте для мешканців криївки пройшла спокійно, і здавалося ніщо не віщувало біди. За підтримки місцевого населення** вояки УПА щасливо перебули зиму і чекали потепління. Біда прийшла несподівано. 26 березня 1946 р. в районі с. Шнирів співробітники Бродівського райвідділу НКГБ, залучивши величезну кількість солдатів та офіцерів військ НВКД, проводили облаву та виявили шовище повстанців. Близько сотні голворізів спецвійськ оточили криївку підпільників. На пропозицію чекістів здатись повстанці відповіли вогнем із усієї наявної у них зброї. Зав'язався нерівний бій, який тривав понад годину. Від ворожих куль смертю героїв загинули «Хортиця» й «Малий». Решта повстанців далі вели нерівний бій далі. Не бажаючи потрапляти живими до рук ворогам, повстанці «Помста» й «Мирон» пострілялися. Стрільців «Богун» та «Назара» енкаведисти захопили

* Семенюк Петро Ількович, син Тетяни, – «Крига», «Назар». Народився 14.06.1927 р. в с. Шнирів. Освіта – 4 класи народної школи в с. Шнирів. У 1944 р. з приходом більшовиків був мобілізований у так званий «винищувальний батальйон». У листопаді 1944 р. в числі 14 «стрибків» перейшов на сторону УПА. Тоді ж був зарахований стрільцем у кущ «Борулі», де діяв під псевдонімом «Крига». У березні 1945 р. з куща «Борулі» був переведений до куща «Стефанівського», а в квітні 1945 р. – направлений у сотню «Павленка».

⁹⁴ Архів УСБУЛО. – Спр. П-25040. – Арк. 17–18; Романюк М. Вони загинули під Шниривом // Голос відродження. – 2002. – 9 серпня.

** Харчами повстанців у цій криївці впродовж зими забезпечував батько стрільця «Назара» Семенюк Ілля Іванович 1884 р. н. У часи, коли гарнізонці обсадили село, він, ризикуючи своїм життям, постачав народним месникам харчі, замасковані під гноєм, який він вивозив у поле. 27 березня 1946 р. був заарештований і загинув у сталінських катівнях 29 травня того ж року.

* В іншому повстанському документі псевдо загиблого подано як «Черешня».

⁹⁴ Записки до звіту 10–12.45 // Архів Літопису УПА.

⁹⁵ Архів УСБУЛО. – Спр. П-32109. – Арк. 9.

⁹⁶ ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 213. – Арк. 210–211; Там само. – Спр. 215. – Арк. 92; Там само. – Спр. 223. – Арк. 48.

⁹⁷ Записки до звіту 10–12.45 // Архів Літопису УПА.

в полон. Їм судилося пройти довгий шлях через сталінські тюрми й табори⁹⁹.

Щодо діяльності сотні «Павленка» у весняно-літній період 1946 р. сьогодні жодної інформації немає, але ми можемо припустити, що ті підвідділи, які вціліли під час облав, діяли на теренах ТВ «Пліснесько» десь до червня 1946 р., коли з'явилося розпорядження про розформування відділів УПА, що належали до ВО 2 «Буг».

Загалом, підсумовуючи це невелике дослідження, варто зазначити, що сотня УПА «Непоборні» була одним із найперших, а водночас і найбоездатніших відділів УПА, які діяли на теренах ТВ 11 «Пліснесько», чи зрештою й всієї ВО 2 «Буг». Стрільці та старшини сотні гідно пройшли весь шлях боротьби УПА на теренах Львівщини і після її розформування влилися до складу боївок збройного підпілля ОУН, не припиняючи боротьби з тоталітарним режимом за створення Української Самостійної Соборної Держава.

БОРТЬБА НАРОДІВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ПРОТИ ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ У ХХ СТ.

Річардас ЧЕКУТІС

ПАРТИЗАНСЬКА ПРЕСА ЛИТВИ 1944–1953 РР.*

ВСТУП

Підпілля преса, що з'явилася під час партизанської війни (1944–1953 рр.), – унікальне явище в історії та культурі Литви. Ще ніколи до й уже ніколи після того поширення вільного слова не вимагало так багато зусиль і жертв; ще ніколи опір окупаційним режимам за допомогою вільної думки не набував такого масштабу й не охоплював усіх суспільних верств краю. Після того ж як було жорстоко придушено збройний опір радянській окупації, партизанська преса допомогла закласти фундамент інших форм опору, надихаючи майбутні покоління в їхньому прагненні до свободи.

Водночас, преса збройного підпілля – це явище, яке одержало незаслужено мало уваги в роки відновленої Незалежності, хоча в Литві збереглася достатня для ґрунтового дослідження кількість первинних джерел (партизанських видань). Наявний матеріал може бути цікавим і цінним не тільки для професійних істориків, але й для всіх, хто хоче глибше пізнати специфіку того періоду та історичний контекст самого збройного опору.

Для істориків це – передовсім тексти з автентичною інформацією без владної цензури, які відображають хронологію та перебіг подій. Крім того, це документи, що свідчать про злочини окупантів, розкривають окремі епізоди боротьби за свободу, відображають міжнародну реакцію (точніше – її відсутність), сподівання й надії простих людей, інакше кажучи, – ціле життя тогочасної Литви. Упродовж десятиліття партизанська преса була найоб'єктивнішим дзеркалом внутрішнього й зовнішнього життя окупованої держави, а для більшості – єдиним джерелом інформації, що формувало світогляд декількох післявоєнних поколінь.

Для представників сучасних засобів масової інформації це – можливість краще пізнати ідеї, цілі, засоби попередників-самоучок – журналістів і видавців підпілля, а також саму їхню здатність бути потрібними спраглим вільної думки читачам. Це може допомогти осягнути глибину аналізу тогочасної ситуації у пресі підпілля. Й уже

* Перекладено з російської.

⁹⁹ ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 423. – Арк. 57; Там само. – Спр. 434. – Арк. 35; Романюк М. Вони загинули під Шниревом // Шлях перемоги. – 2002. – 22 травня.